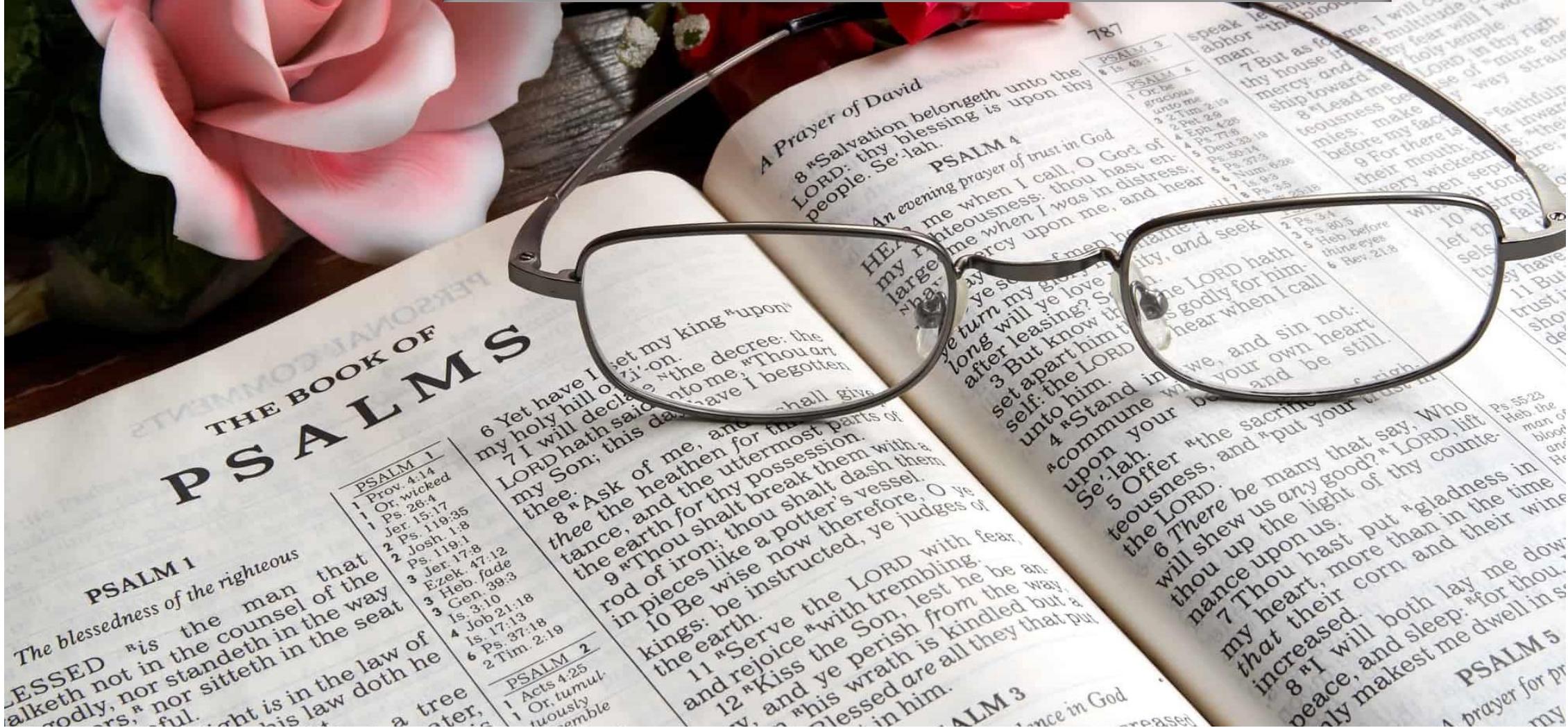

FOUNGA HONO LAU 'O E NGAAHI SAAME

“Pea pehē ‘e ia kiate
kinautolu, “Ko eni ‘ae ngaahi
lea na‘aku lea ‘aki kiate
kimoutolu ‘i he‘eku kei ‘iate
kimoutolu, koe‘uhi ke
fakamo‘oni ‘ae ngaahi me‘a
kotoa pē, ‘aia kuo tohi kiate
au, ‘i he fono ‘a Mōsese, mo e
kau palōfita, mo e ngaahi
Saame.” Pea toki to‘o ‘e ia ‘a
honau loto, koe‘uhi ke nau ‘ilo
‘ae ngaahi tohi”

(Luke 24:44, 45)

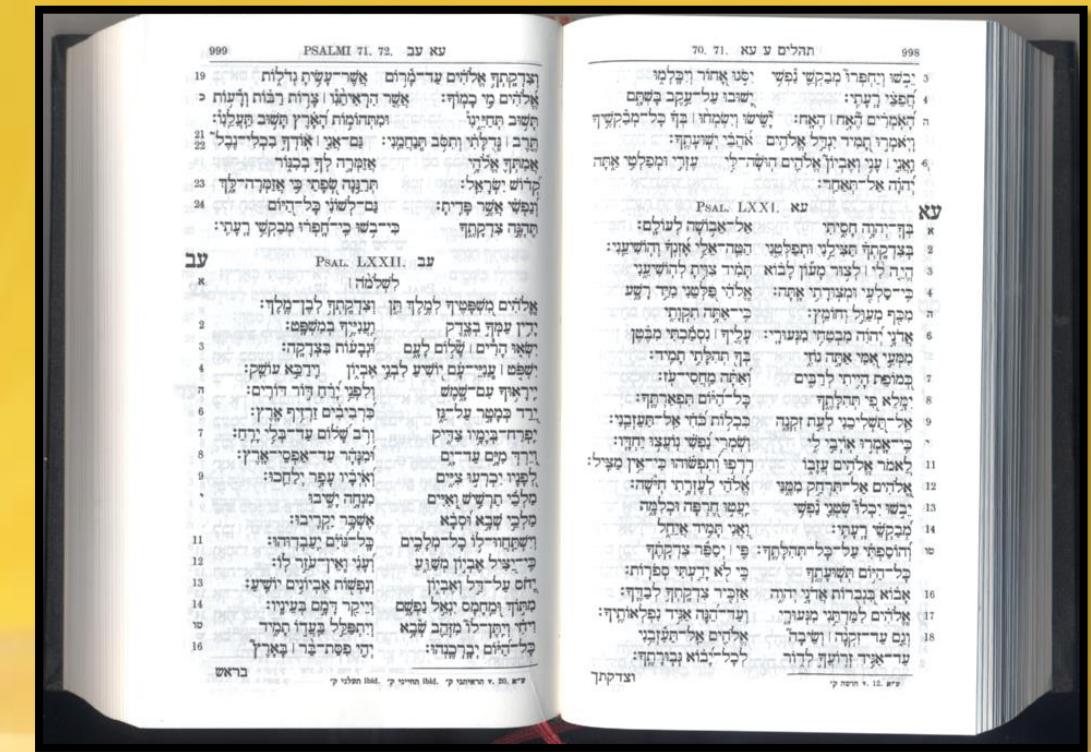

Founga ke lau ai ‘a e ngaahi Sāmē? ‘Oku totonu ke lau ma‘u pē ‘a e tohi Sāmē ‘i he‘etau manatu‘i ko ha tohi makehe ia ‘i he ngaahi founga lahi.

‘I he ‘ikai hangē ko e toenga ‘o e ngaahi tohi ‘o e Tohi Tapú, na‘e hiki ia ‘e he kau fa‘u - tohi kehekehe, ‘i he ngaahi taimi mo e ngaahi tu‘unga kehekehe: meia Mōsese ki he foki mai mei he fakahee‘i ‘o Pāpiloné.

‘Oku ne ‘ufi‘ufi ‘a e ngaahi kaveinga mo e ngaahi sipinga ‘o hange ko e fakahikihiki, imprecation, tangilaulau, hisitolia ...

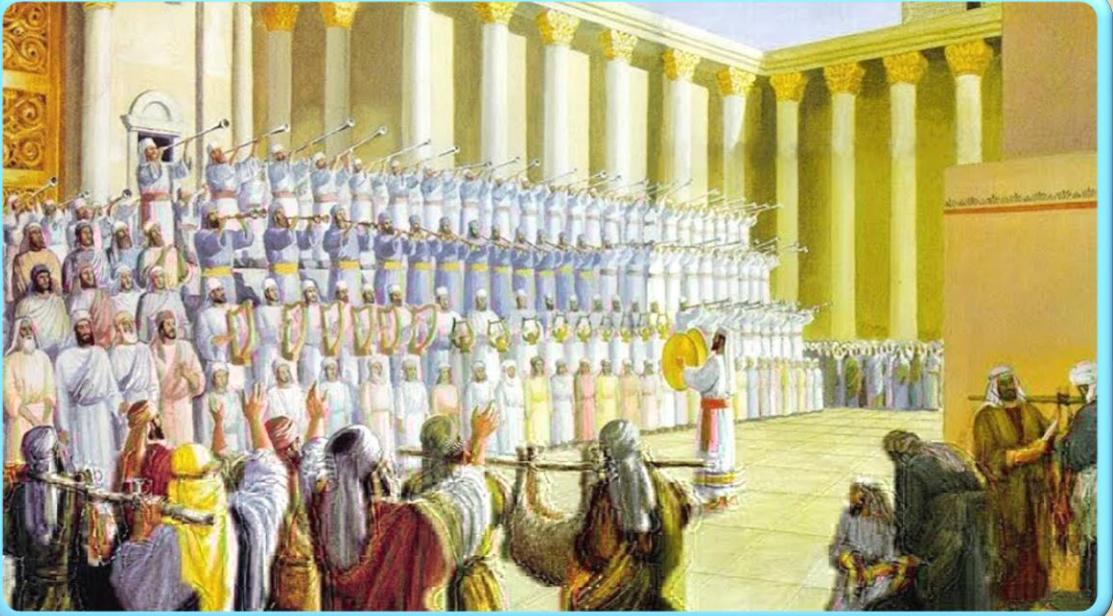
Kae mahu‘inga tahá, kuo pau ke tau manatu‘i ko ha tohi fakalaumālie ia ‘oku folofola fakahangatonu mai ai ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oní kiate kitautolu.

- Ko ha tohi ‘o e ngaahi himi.
- Koe kau fa‘u tohi mo ‘enau a’usia.
- Kaveinga mo e sipinga.
- Ko ha tohi lotu.
- Ko e helo: ‘Otua.

KO HA TOHI 'O E NGAAHI HIMÍ

"I he 'aho ko ia na'e fuofua fai ai 'e Tevita 'a e saame ni ki he nima 'o 'Esafe mo hono kainga, ke fakafeta'i ki he 'Eiki" (1 Kolinito 16:7)

Na'e faka'aonga'i hanau ni'ihi 'i ha ngaahi momeniti makehe:

'I he ngaahi
momeniti 'o e
lotu 'i he
Tokonaki
(Saame 92)

Lolotonga e fononga 'a e
ngaahi katoanga fakata'u mo
e mahina fo'ou (ko e "Isipite
hallel" Saame 113-118; mo e
"fu'u hallel lahi" Saame 136)

Ko e hingoa 'o e tohi 'oku ma'u ia mei he fo'i lea faka - Kalisi ko e Psalmoi (ngaahi hiva 'oku hiva'i 'aki 'a e me'alea fakamūsika), 'a ia ko e hingoa ia 'o e tohi 'i he Septuagint (LXX). 'I he lea faka-Hepeluuu, ko hono hingoa ko Tehillim (fakahikihiki'i).

Na'e ngāue'aki 'a e ngaahi sāmé ko e ngaahi himi ke hiva'i lolotonga 'a e ouau lotu 'i he Temipalé pea 'i he ngaahi sinakoké. 'Oku fa'u 'a e ma'u'anga tokoní ki he ngaahi me'aleá, ngaahi ongó, mo e kau taki 'o e kuaeá 'i hono fakamatala'i faka'ofo'ofa 'o ha ngaahi saame (Sāme 9; 45; 88).

Na'e toe ngāue'aki foki 'e he siasi Kalisitiané 'a e tohi Sāmé ko ha himi lotu (Kol. 3:16; Ef. 5:19).

'I he lotu
pongipongi ki
he ngaahi fale
lotu ("hallel
faka'aho"
Saame 145-150)

KO E KAU FA‘U TOHI MO E NGAALI ME‘A NE NAU A‘USIA

“Saame ‘a Tēvitá, ‘i he‘ene hola meia ‘Apisalome ko hono fohá” (na‘e ha‘i mei he Saame 3)

Ko e konga lahi ‘o e ngaahi sāmē na‘e hiki ia ‘e Tēvita (2 Samiuela 23:1). Ko e kau fa‘u tohi kehe ko e:

‘Asafi mo hono ngaahi foha (50, 73-83)

Ko e ngaahi foha ‘o Kola (42, 44-47, 49, 84-85, 88)

Heamani ko Esela (88, ko e kaunga-fa‘utohi)

‘Itani ‘Esela (89)

Solomone (72, 127)

Mosese (90)

‘Oku fakahaa‘i ‘e he konga lahi ‘o e ngaahi saame ‘a e a‘usia fakatautaha ‘a ‘enau kau fa‘u tohi (tatau ‘aupito mo kitautolu):

- ◆ Ngaahi Faingata‘a
- ◆ Veiveiuá mo e faingata‘a‘iá
- ◆ Ngaahi a‘usia ‘o e fakamolemole fakalangí
- ◆ Fiefia
- ◆ Lī‘oa mo e hounga‘ia ki he ‘Otuá ‘i he‘ene faivelengá mo ‘ene ‘ofá
- ◆ ‘Amanaki Lelei ki he ‘Otuá
- ◆ Falala ki he ngaahi tala‘ofa fakalangí
- ◆ Fakamo‘oni ‘o e huhu‘í
- ◆ Tangi ki he fakamo‘uí

KAVEINGA MO E SIPINGA

"‘Oku fakahā ‘e he ngaahi langí ‘a e nāunau ‘o e ‘Otuá; Pea fakahā ‘e he ‘ataá ‘a ‘Ene ngāué" (Saame 19:1)

‘ Oku fālute ‘ e he ngaahi Sāmē ha ngaahi kaveinga kehekehe ‘ a ia ‘ okú ne kāpui ‘ a e me‘a kotoa na‘e hokosia ‘ e he fa‘ahinga ‘ o e tangatá pea mo hono vaha‘angatae mo e ‘ Otuá:

- ➡ Ngaahi Himi ‘oku nau fakahīkihiki‘i ‘a e ‘Otuá ko e Tupu‘anga, Pule mo e Fakamaau
- ➡ Ngaahi Saame ‘ o e Fakafeta‘i ki he Ngaahi Tāpuaki Lahi Fau ‘ a e ‘ Otuá
- ➡ Tangilaulau ‘o kole ki he ‘Otuá ke fakatau‘atāina‘i kitautolu mei he ngaahi palopalemá
- ➡ ‘ Oku saame ‘ a e potó fakataha mo e ngaahi fakahinohino ‘ aonga ki he mo‘uí
- ➡ Ngaahi Saame ‘a e tu‘í, ‘a ia ‘oku tuhu kia Kalaisi ko e Tu‘i mo e Tokotaha ‘ Okú Ne Pule‘i
- ➡ Ngaahi saame fakahisitōlia ‘ oku nau fakamanatu ‘ a e hisitōlia ‘ o ‘ Isileli ‘ i he kuohilí pea mo e faitōnunga ‘ a e ‘ Otuá ki aí

‘Oku hiki kinautolu ‘i he fotunga ‘o e maau. ‘Oku kehe ‘a e maau faka-Hepeluu mei he maau ‘a e Hihifo. Ko e ni‘ihi ‘o ‘enau ngaahi sipinga ko e:

Parallelism

Fakataha‘i ‘a e ngaahi fo‘i lea, kupu‘i lea pe ngaahi fakakaukau
symmetrically, toutou lau pe fakafaikehekehe‘i ha fakakaukau

‘I he‘eku mamata ki ho langi, ko e ngae ‘a ho louhi‘i nima, ko
e mahina mo e ngaahi fetu‘u na‘a ke fa‘u (Saame 8:3)

Imisi

Faka‘aonga‘i e lea fakatātaá

Tuku ke pasipasi ‘a e ngaahi vaitafé ‘i honau nimá;
Tuku ke fiefia fakataha ‘a e ngaahi tafungofungá
(Saame 98:8)

Merism

Fakahaa‘i ‘a e kakato ‘o fakafou ‘i he ngaahi konga
kehekehe

‘E Sihova, ko e ‘Otua ‘o hoku fakamo‘uí, ‘oku ou tangi
‘i ho ‘aó ‘i he ‘aho mo e pō (Saame 88:1)

Ngaahi va‘inga lea

‘Oku nau faka‘aonga‘i ‘a e ngaahi fo‘i lea ‘aki ‘a e ngaahi ongo tatau ke
faka‘ilonga‘i ‘aki ha popoaki. ‘I he Saame 96:5 ‘oku fa‘u ai ha va‘inga ‘i
he ngaahi fo‘i lea ‘i he vaha‘a ‘o e ‘Elohim (ngaahi ‘otua) mo e elilim
(ngaahi tamapua)

Koe‘uhí he ko e ngaahi ‘otua kotoa pē ‘o e kakaí ko e ngaahi
tamapua; ka na‘e ngaohi ‘e he ‘Eikí ‘a e ngaahi langí (Saame
96:5)

KO HA TOHI ‘O ENGAahi LOTÚ

‘Eiki, fanongo mai ki he‘eku lotú, ‘o fanongo ki he‘eku ngaahi kolé! ‘Oku tali au ‘i ho‘o faivelengá, pea ‘i Ho‘o mā‘oni‘oní” (Saame 143:1)

Romany Fawzy

‘Oku lotu fakatāutaha pē ‘a e kau fa‘u sāmē ki he ‘Otuá: "Tokanga ki he le‘o ‘o ‘eku tangí, ko hoku Tu‘i mo hoku ‘Otua, koe‘uhí te u lotu kiate Koe" (Saame 5:2).

‘I he ngaahi Sāmē, ‘oku fengāue‘aki mahino ai ‘a e ‘Otuá mo e tangatá. ‘I he ngaahi lotu mo e fakahikihiki, tangata – ‘i he ue‘i fakalaumalie ‘a e Laumalie Ma‘oni‘oní – ‘oku ne fakahaa‘i ‘ene ‘amanaki lelei, manavahee, ‘ita, mamahi mo e mamahi. Ko e ngaahi ongo ‘oku mahulu hake ia ‘i he ngaahi tukunga, tui fakalotu, nofo fakamatakali pe tangata pe fefine ‘o hono kau laukonga. ‘E lava ke tau ‘ilo‘i kotoa, ‘i ha taimi ‘e taha, fakataha mo e kakano ‘o e ngaahi sāmē.

‘E lava ke tau ‘ilo‘i ‘i he ngaahi lotu ko ‘ení ‘a e ngāue fakahangatonu ‘a e Laumālie ‘o e ‘Otuá. “Tevita ko e foha ‘o Sese [...] na‘e pehē ‘e he tokotaha hiva lelei ‘o ‘Isilelí: Kuo folofola ‘aki ‘e he Laumālie ‘o e ‘Eikí ‘iate au, pea kuo ‘i hoku ‘eleló ‘a ‘ene leá” (2 Samu 23:1-2).

‘Oku tau mānava foki ‘i he ‘amanaki lelei ‘oku fanongo mai ‘a e ‘Otuá ki he‘etau lotú: “Ka ko e mo‘oni kuo fanongo mai ‘a e ‘Otuá kiate au; Kuó Ne tokanga mai ki he le‘o ‘o ‘eku lotú” (Saame 66:19).

KO E HELO: 'OTUA

"'oku foaki 'e he 'Eiki 'a e ikuna ki he'ene kau pani. 'Oku ne tali ia mei hono fale hufanga'anga fakalangi 'aki 'a e malohi ikuna 'o hono nima to'omata'u" (Saame 20:6)

Hangē ko ia ' i he mo'ui ' a e tokotaha - tohi - sāmē, kuo pau ke ma'u ' e he ' Otuá ha tu'unga tefito ' i he'etau mo'ui, pea ' oku tau ' ilo'i ' e lava ke tau falala kiate la ' i he me'a kotoa pē.

Saame 16:8

'Okú Ne 'i he'etau fakakaukaú ma'u pē

Saame 44:8

'Oku tau vīkiviki 'iate la mo fakafeta'i kiate la 'i he taimi kotoa pē

Saame 46:1

Ko la hotau malu'í mo hotau mālohi

Saame 47:1

'Oku tau 'uha 'i he fiefia

Saame 57:2

'Oku tau tangi kiate la 'i he fekumi ki He'ene hōifuá

Saame 62:8

'Oku tau lilingi atu hotau lotó 'i Hono 'aó

Saame 82:8

'Oku tau fie ma'u 'Ene fakamaau totonú

Saame 121:7

'Oku tau 'ilo'i 'okú Ne malu'i kitautolu mei he koví

Mālō mo e ngaahi Sāmē, 'oku tau 'ilo 'oku fanongo mai 'a e 'Otuá kiate kitautolu, neongo 'oku 'ikai ke tau lava 'o mamata kiate ia, pea tali 'etau ngaahi lotú 'i he taimi totonu (Saame 3:4; 10:1; 20:5-6).

'Oku 'i hono Temipale Mā'oni'oní 'a e 'Otuá, ka 'okú ne 'i hoku tafa'akí foki (Saame 11:4; 23:4). Te tau lava 'o ma'u ha loto falala mo malu 'i hono 'aó (Saame 119:58).

"‘Oku foua ‘e he ngaahi saame ‘a Tēvitá ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē kuó ne a‘usiá, mei he loloto ‘o e ongo‘i halaiá mo e fakamala‘ia‘i pē kitá ki he tui mā‘olunga tahá pea mo e fetu‘utaki mā‘olunga taha kuo hakeaki‘i mo e ‘Otuá.
‘Oku fakahaa‘i ‘e he lekooti ‘o ‘ene mo‘uí ‘e lava ‘e he angahalá ‘o ‘omi ‘a e mā mo e mala‘ia, ka ‘e lava ke a‘u ‘a e ‘ofa mo e ‘alo‘ofa ‘a e ‘Otuá ki he loloto tahá, ‘e hanga ‘e he tui ko iá ‘o hiki hake ‘a e laumālie fakatomalá ke vahevahe hono ohi ‘o e ngaahi foha ‘o e ‘Otuá. ‘I he ngaahi fakapapau kotoa ‘oku ‘i He‘ene folofolá, ko e taha ia ‘o e ngaahi fakamo‘oni mālohi taha ki he faivelengá, fakamaau totonú, pea mo e ‘alo‘ofa ‘o e fuakava ‘a e ‘Otuá"